

REFLECTAREA VIETII RELIGIOASE ÎN FONDURILE ȘI COLECȚIILE ARHIVISTICE ROMÂNEȘTI

Istoriografia vieții religioase – în general a implicării complexe a bisericii în societate – este una dintre direcțiile cercetării istorice, care a luat avânt deosebit în perioada post-comunistă. În consecință, în consecință, Arhivele Naționale suportă în anii din urmă un adevărat asalt, venit atât din partea exponenților diferitelor culte, cât și din partea cercetătorilor laici. Ponderea lor în totalul anual al cercetătorilor la ANC, de pildă, a fost în ultimul deceniu de 10-20%.

Ca orice instituție națională de acest profil, ANR, atât în unitățile lor centrale cât și teritoriale, păstrează un număr impresionant de fonduri și colecții create de instituții bisericești de-a lungul secolelor. Putem afirma chiar că ponderea cercetării în acest domeniu în țara noastră se desfășoară pe documentele păstrate la Arhivele Naționale.

Preluarea arhivelor bisericești

Constituirea acestui patrimoniu – azi parte a Fondului Arhivistic Național – s-a realizat pe baza legislației în vigoare, de-a lungul celor 171 de ani de existență a instituției AN (până în 1996: AS).

În acest interval, putem contura trei momente istorice și legislative, care au avut ca rezultat transferul masiv al arhivelor bisericești către AS.

1. Legile de securizare a averilor mănăstirești din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, din anii 1863-1865, pe baza cărora arhivele acestor instituții au fost preluate la DGAS București.

2. Măsurile de lichidare a unor biserici, eparhii și instituții bisericești diverse și de naționalizare a bunurilor acestora de la începutul epocii comuniste, îndeosebi din anii 1948-1950, dar și mai târziu. Cazul cel mai notoriu și dramatic este cel al Bisericii Greco-Catolice, scoasă în afara legii și ale cărei bunuri au fost împărțite între Stat și Biserica Ortodoxă Română. Bibliotecile și arhivele instituțiilor ecleziastice desființate au ajuns la Biblioteca Academiei Române și filialele sale nou înființate în teritoriu și la AS.

Este interesant de subliniat faptul că Decretul nr.353 din 1957 privind înființarea Fondului Arhivistic de Stat, rezervă culelor și asociațiilor religioase dreptul de a „organiza, păstra și administra materialele documentare ce le aparțin”, desigur respectând prevederile legislației arhivistice în vigoare.

3. Aplicarea legislației arhivistice dintre anii 1971-1974, anume Decretul 472/1971, republicat ca Legea 20/1974. Aceste acte legislative, definind FAN al RSR, anulau dreptul Academiei și al cultelor de a deține arhive istorice, trecându-le în rândul deținătorilor obișnuiți. Astfel, AN s-au îmbogățit cu numeroase fonduri și colecții ecleziastice, provenite de la bibliotecile Academiei și de la Culte. Rezistența acestora – destul de generalizată la aplicarea legii – și pe alocuri lipsa spațiului de depozitare au generat o preluare diversificată, parțială a acestor fonduri și colecții. În parte, ele au fost revendicate după 1989. Este de subliniat faptul că preluările de la culte au avut în vedere strict documentele cu valoare istorică, și nu documentele și manuscrisele necesare activității curente a cultului respectiv.

Legea din 1996 nu schimbă esențial statutul arhivelor bisericești în raport cu statul, însă preluările de documente de la instituțiile ecleziastice au încetat practic cu totul după 1989.

Câteva exemple

Ne vom opri în continuare asupra prezentării succinte a fondurile și colecțiilor de documente bisericești deținute de câteva unități ale ANR, din diferite regiuni ale țării, cu titlul de exemple.

La DANIC din București, Serviciul Arhive Feudale, Personale și Colecții, se păstrează 232 de fonduri ale mitropoliilor, episcopiilor, mănăstirilor și bisericilor din fostele principate Țara Românească și Moldova. Mitropolia Țării Românești, cel mai bogat fond, cuprinde 10.512 u.a. dintre anii 1364-1890, iar Mitropolia Moldovei, 1386 u.a. din perioada 1427-1889. Fondurile episcopiilor de Argeș, Buzău, Râmnic, Huși și Roman conțin, de asemenea documente începând cu secolul XV, până în secolul XIX. Cele 225 de fonduri ale mănăstirilor și bisericilor – între care vestitele mănăstiri Cotroceni, Cernica, Câmpulung, Horezu, Tismana din Țara Românească, Neamț, Secu, Probota, Golia, Slatina, Soveja din Moldova – conțin documente între 1388 (Cozia) și sfârșitul secolului XIX.

La DJ Cluj se păstrează integral fondul Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla, 246 m.l. din anii extremi 1834-1948, fragmente din fondurile Episcopiei Greco-Catolice Oradea, Romano-Catolice din Satu Mare și Ortodoxă din Cluj, Ordinul franciscanilor din Transilvania (1601-1900, 23 m.l.), precum și numeroase fonduri ale școlilor confesionale și ale unor asociații religioase din cuprinsul Transilvaniei. De cea mai mare importanță pentru istoria bisericii românești, îndeosebi greco-catolice, este fondul Biblioteca Centrală Blaj, Colecția de documente Blaj și alte fragmente de arhive ale instituțiilor din Blaj, precum și fonduri personale ale unor cărturari și teologi blăjeni – toate preluate de la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca.

Fonduri istorice de mare importanță se păstrează la DJ Bihor din Oradea: Episcopia Ortodoxă Română Oradea, 1769-1959, 38 m.l.; Episcopia Greco-Catolică Oradea, 1721-1948, 245 m.l.; Episcopia Romano-Catolică Oradea, 1336-1959, 838 m.l.; Capitlul Episcopiei Romano-Catolice Oradea, 1318-1953, 571 m.l., mai multe protopopiate ortodoxe (Oradea, Vașcău, Beiuș, Salonta, Tinca ș.a.), greco-catolice (Beiuș), romano-catolice (Oradea) și reformate (Bihor, Marghita, Salonta) din zonă.

La DJ Maramureș din Baia Mare se păstrează fondul Episcopiei Greco-Catolice a Maramureșului, cu documente din intervalul 1910-1949, protopopiatele greco-catolice din eparhie (Satu Mare, Chioar, Vișeu, Baia Mare, Baia Sprie etc.); Mănăstirea greco-catolică Bixad, 5 protopopiate ortodoxe (Maramureș, Chioar, Vișeu ș.a.), 2 reformate (Baia Mare și Maramureș-Ugocea).

La Arhivele Naționale din Suceava sunt depozitate fondul Mitropolia Bucovinei, 51 m.l., din perioada 1781-1946, La Timișoara Episcopia Greco-Catolică Lugoj 1856-1918, 4, 84 m.l., la Caransebeș Episcopia Ortodoxă Română de Caransebeș, 1865-1918, 7,50 m.l., iar la Pitești Episcopia Argeșului 1816-1951.

La Arhivele Naționale din Târgu Mureș se păstrează fondurile protopopiatelor ortodoxe (Târgu Mureș, 1786-1976; Reghin, 1833-1950; Sighișoara, 1788-1959; Târnăveni, 1820-1959 ș.a.), greco-catolice (Târgu Mureș, 1755-1948; Reghin, 1844-1948; Luduș, 1748-1922 ș.a.), unitariene (Cristuru Secuiesc, 1805-1857; Târgu Mureș, 1833-1841), al Consistoriului evanghelic Sighișoara (1509-1968), mănăstirilor Canta (1680-1924) și Lăzarea (1646-1929).

Direcțiile județene ale Arhivelor Naționale de la Bistrița din Transilvania, Pitești, din Muntenia și Bacău din Moldova au reușit performanța de a constitui fonduri arhivistice pentru cvasi-totalitatea parohiilor ortodoxe, greco-catolice, romano-catolice sau evanghelice din județele respective, peste 100 în fiecare.

În fine, fiecare DJ deține o Colecție a Matricolelor parohiale de stare civilă (mitrice) cvasi-completă, organizată pe localitățile din județ și în cadrul lor pe confesiuni, iar în cadrul acestora pe categorii: născuți, căsătoriți, decedați. Aceste colecții s-au constituit în special după 1950.

Informația conținută în fondurile bisericesti

Fondurile create de instituțiile bisericesti oferă cercetătorului o informație foarte diversă, de la viața religioasă propriu-zisă la cele mai diverse date de istorie socială, politică, culturală etc. Ele sunt de o bogăție extraordinară, răsplătind efortul metodic al celui interesat.

Ar fi practic imposibil să facem o sinteză cuprinzătoare satisfăcătoare a acestor informații. În general, ele se referă la organizarea instituției respective, procese verbale și protocoale, personalul de cult, edificii, probleme de drept canonic, raporturile ierarhice (circulare, protocoale de vizitații canonice), stare civilă și recensământul credincioșilor, exploatarea averilor (moșii, vămi, clădiri, prăvălii etc.), venituri și cheltuieli, instituții și activități patronate: școli, spitale, asociații profesionale, societăți de binefacere ș.a.

Mai ilustrative sunt, credem, detalii despre unele din fondurile enumerate mai sus.

Sub numele de fond Biblioteca Centrală Blaj (BCB), 1764-1948, 5 metri liniari, se cuprind următoarele părți structurale: Acte bisericesti, Diplome ale episcopilor și canonicilor, Acte ale episcopilor din Lugoj și Cluj-Gherla, Acte ale episcopilor, Acte culturale și manuscrise, Petiții și memorii către autorități, Hărți, Acte școlare, Fotografii, Stampe, copii după documente, Corespondență (între care episcopii Al. Sterca Șuluțiu, A. Șaguna, canonicii Cipariu, I. Micu Moldovan etc.). Colecția de documente ale BCB cuprinde 1487 u.a. din perioada 1436-1842, dintre care cea mai mare parte referitoare tot la viața bisericască, la lupta națională, viața socială și culturală a românilor din Transilvania.

Concluzie

Arhivele Naționale ale României dețin astăzi o mare parte a fondului arhivistic creat de instituțiile bisericești de pe actualul teritoriu al României. O altă parte se află în țară, în administrarea eparhiilor, protopopiatelor și parohiilor de diferite confesiuni, iar unele în arhive de peste hotare. Toate împreună constituie un tezaur inestimabil și de neînlocuit pentru cunoașterea istoriei țărilor române și chiar a popoarelor vecine sau conlocuitoare. Esențial pentru împlinirea rostului lor social este ca fiecare dintre deținători să realizeze la modul optim ceea ce face statul român prin instituția Arhivele Naționale: asigură conservarea corespunzătoare a acestui patrimoniu și folosirea lui în regim public, la dispoziția egală a tuturor celor interesați.

CORNELIU MIHAI LUNGU - IOAN DRĂGAN

**THE REFLECTION OF RELIGIOUS LIFE IN THE ROMANIAN ARCHIVES COLLECTIONS
AND FUNDS****SUMMARY**

The National Archives in Romania have a large number of funds and collections created by the Institutions of Church in Romania along centuries. Directly related to the archives legislation, the authors of the communication focus on several aspects of the difficult process of taking over the religious archives and, at the same time, offer us several convincing examples of funds and collections of church documents held for the present by the National Archives in Romania in different regions of Romania.